

De vrouw van het Dorpsmuseum – we mochten haar Imke noemen – had wel tijd om Anastazja en mij rond te leiden door de tentoonstelling over botersmokkel.

‘Er komt nooit een kip op doordeweekse dagen,’ zei ze.

‘Is kip een ander woord voor bezoeker?’ vroeg Anastazja.

Imke lachte. Ze stond bij een kast met jutezakken. ‘In het begin smokkelden ze boter in jutezakken de grens over. Ze bonden vaak twee zakken aan elkaar en hingen die over hun schouder, of over de bagagedrager van een fiets. Zo’n jutezak heet een pungel.’

‘Ja,’ zei ik, ‘dat wist ik.’

‘Pungel,’ zei Anastazja. ‘Grappig woord.’

‘Kijk, hier staat een gevulde pungel. Til hem maar eens op.’

Anastazja kreeg hem niet van de grond. Ik nog wel, maar om er nou een eind mee te lopen door het bos...

‘Zwaar, hè,’ zei Imke. ‘Die smokkelaars werden punge-laars genoemd. Ze sjouwden per keer soms wel veertig tot vijftig kilo boter de grens over, midden in de nacht. Dan liepen ze over kleine grenspaadjes naar een Belgische afnemer.’

Ze wees op een kaart van Orpel en omgeving. De grens met België was met viltstift rood gemaakt. ‘Kijk, het

grensgebied is kronkelig en bossig. Heel onoverzichtelijk. Ga er maar eens fietsen. Dan snap je dat het voor de commiezen best lastig was om de pungelaars te pakken. Soms lagen de commiezen urenlang in een droge sloot te posten. En als zo'n smokkelaar dan achterna gezeten werd, gooide hij de pungel van zijn schouder en ging ervandoor.'

'Spannend,' zei ik. 'Een soort vossenjacht.'

'Ja, toen was het nog leuk. Sportief, bedoel ik. Het was een kat-en-muisspel. De commiezen en de pungelaars zaten gewoon samen in het café een pint te drinken, hoor. Er was veel armoede net na de oorlog en de gezinnen waren groot, dus iedereen had wel begrip voor die kerels die een centje wilden bijverdienen. Maar in de jaren vijftig werd het big business. Er werd niet veel meer gepungeld.'

'Is toen de ellende begonnen?' Dat had Sjef gezegd en nou wilde ik wel eens weten welke ellende dan.

Ze knikte en liep naar een wand met foto's van oude auto's. 'De smokkelaars kochten bij de legerdump van die zware Amerikaanse wagens. Konden ze in één keer duizend kilo boter over de grens brengen. En in oude legertrucks nog veel meer, soms wel vijfduizend kilo. Een paar keer per week. Ze verdienden geld als water. Dat was geen spel meer, het waren criminele bendes. En goed georganiseerd, hè, met verkenners, chauffeurs en rijders. En de grote bazen die natuurlijk buiten schot bleven.'

'Hé,' riep Anastazja en ze wees op een vitrine vol kraaienpoten. 'Net zulke als...'

'Allemaal verschillende soorten,' zei ik snel. Er lagen inderdaad net zulke als bij ons in de kelder, maar ook andere, dikker en platter.

'Ja, je had ze in soorten en maten. Straks mogen jullie nog even kraaienpoten gooien. Eh, waar was ik gebleven?' zei Imke.

‘Bij de ellende,’ zei ik.

‘O ja. De tijd van wilde achtervolgingen. Die smokkelaars gooiden dus kraaienpoten op de weg om de commiezen van zich af te schudden. En rookbommen. Of ze verblindden de achtervolgers met een schijnwerper. Het lastige was dat de douane altijd met 1-0 achterstond.’

‘En wat is dit?’ vroeg ik. Aan de muur hing een langwerpige ijzeren ding met scherpe punten.

‘Een wegmes. De douane legde die dwars over de weg als wegversperring. Net als spijkerplanken en andere obstakels. Maar de smokkelaars lachten erom. Ze deden terreinbanden om hun smokkelwagens en reden er gewoon overheen.’

We liepen een andere ruimte in. Er stond een oude auto, een Chevrolet, met daarnaast een bak kraaienpoten.

‘Dit is nou zo’n smokkelwagen.’ Imke liep met ons om de auto heen. ‘Kijk, ze lasten er een enorme stalen bumper op waarmee ze die versperringen zo aan de kant schoven. En zie je deze staalplaten in de deuren? Dat was tegen de douanekogels. Die auto’s werden helemaal gepantserd.’

‘Kogels?’ zei Anastazja. ‘Kogels uit een pistool?’

‘Ja, de douane mocht schieten op smokkelwagens. Sommige smokkelaars schoten gewoon terug. Het was oorlog hoor, in het grensgebied. Niet leuk meer. En dat allemaal om roomboter. Of eigenlijk om geld dus.’

‘Bizar,’ zei ik en ik vroeg me af of m’n opa een grote baas was geweest of alleen chauffeur of helper.

‘Nou, dat was het wel zo’n beetje,’ zei Imke. ‘Jullie zijn een dankbaar publiek. Ik hoop dat ik niets vergeten ben. Deed ik het goed?’

‘Erg goed,’ zei Anastazja. ‘Het was heel interessant. Dank u wel.’

‘Eh, nog één vraagje,’ zei ik. ‘Waar werden die dingen gemaakt, die kraaienpoten?’

‘O, dat is nog wel een leuk verhaal. Nou ja, leuk... niet zo leuk eigenlijk. In Eersel is in 1965 een kraaienpotenfabriekje opgerold. De douane was daarop gespitst hoor, want die kraaienpoten waren de pest. Daar was geen kruid tegen gewassen. Dat was nog een hele toestand, want bij de inval ging de eigenaar van die fabriek, een zekere Theo K., op de loop. De douane mocht niet schieten op mensen, alleen op vluchtende smokkelauto’s, maar ze losten een paar waarschuwingsschoten en daarbij werd Theo in z’n voet geraakt. Ze zeiden dat de douanier was gestruikeld in het natte veld toen hij een schot loste. Wel heel toevallig allemaal. Maar goed, het was maar een schampschot en Theo moest zes maanden de cel in. De commiezen blij. Dachten ze eindelijk van die ellendige kraaienpoten verlost te zijn. Mooi niet. Er was kennelijk nog een leverancier. Het gerucht ging dat de smid van Orpel kraaienpoten laste, en dat zijn zoon er vlijmscherpe punten aan moest maken. Die smid woonde ergens vlak bij de grens, in het bos.’

Anastazja kneep in m’n arm.

‘Ze hebben hem nooit kunnen betrappen. Hij moet er flink aan verdiend hebben, zeker nadat die Eerselaar gepakt is. Ze zeggen ook dat de smid die Theo K. heeft verlinkt, zodat hij voortaan de enige leverancier was in de wijde omgeving.’

Imke lachte. ‘Echt dorps, hè, al die roddel en achterklap. Je weet nooit wat ervan waar is, maar waar rook is, is vuur, zeg ik altijd.’